

SIRÁCKY, A.: Umierajúca civilizácia (úryvky)

Uverejňujeme v našom časopise niektoré úryvky z knihy A. Siráckeho *Umierajúca civilizácia*, ktorá vyšla v r. 1946 v Petrovci. Myslíme si, že k týmto úryvkom, myšlienkam, ktorých podstatnou zložkou je *prognostická dimenzia*, nie je potrebný nijaký komentár.

„Kultúra ako ideový výraz politicko-ekonomických a sociálnych snažení a plánov musí byť analyzovaná a hodnotená v celkovej súvislosti a podmienosti dobovej, a preto aj veda, najmä sociológia a filozofia, ktorá sa baví kultúrnou problematikou, musí sa vystríhať mnohých nedostatkov a chýb, ktoré jej znemožňujú správnu a objektívnu analýzu krízy a podstaty kultúry a civilizácie.

V čom spočívajú, podľa našej mienky, hlavné nedostatky takéhoto pohľadu na vec?

Je to západno-idealistická „zafaženosť“ našej vedy a filozofie, ktorú bližšie môžeme definovať takto:

1. v celkovom poňatí, organizácii a metodike západnej vedy a filozofie odráža sa duch kapitalistického zriadenia;

2. západnícka, väčšinou nemecká orientácia, slúženie sa nemeckými prameňmi a dovoľávanie sa autorít západu pri súčasnom zanedbávaní sovietskej vedy a filozofie;

3. „odborníctvo“, prílišná úzkostlivosť pohľadu a nevystupovanie z malého okruhu faktov pozorovaného sektoru;

4. necelistosť, nespojitosť a nepoviazanosť medzi hľadiskami jednotlivých vied, i tam, kde syntéza je zrovna predpokladom objektívneho poznatku (sociológia, ekonomika, politika, etika atď.);

5. idealizovanie pozorovanej skutočnosti;

6. nedostatok iniciatívnosti, vynaliezavosti, samostatnosti: večné dovoľávanie sa svedectiev, prameňov, autorít, nesamostatnosť úsudku;

7. analýza bez hĺbky, bez perspektív, bez fantázie, bez dynamizmu;

8. staticko-absolutistické alebo na druhej strane subjektivistické chápanie skutočnosti;

9. rozpor a nepoviazanosť medzi teóriou a praxou, dualizmus (telo — duch, hmota — duša, svet — myšlienka).

Vcelku, ako výsledok uvedených vecných a metodických chýb, kladie sa príliš ostrá hranica medzi svetom subjektívnym a objektívnym, medzi „duchovnosťou“ a hmotnosťou: vznikajú dva odlišné svety, medzi ktorými niet spojenia a možné sú úplne „samostatné“ a nezodpovedné výboje duchovné, končiace obyčajne — v mystike a metafyzike.

... toto predlžovanie života kapitalizmu skrýva v sebe pre človečenstvo strašné hrozby: v ekonomickom ohľade „sľubuje“ večné krízy, „biedu uprostred blahobytu“, nezamestnanosť, v sociálnom ohľade konflikty, vzbury, stáv-

ky, v politickej perspektíve javí sa príšera novej svetovej vojny a v kultúre deformácia ideálu a vkusu, dekadencia, povrchné, plytké „skultúrnenie“ mäs, zahrabávanie sa v mysticizme, v idealizme, v okultizme a v kultúrnej izolovanosti (rasizmus, antisemitizmus).

... „demokratizácia“ verejného života deje sa jednostranne, formálne, na základe „právnej kontinuity“ (i v štátoch, kde fašizmus svojou dlhou vládou podryl i jej korene): báza politických slobôd sa zužuje v zmysle demokratickom s ohľadom na masy a na druhej strane sa rozširuje s ohľadom na reakčné, koniec-koncov fašistické a profašistické elementy. Politický vývoj v mnohých štátoch Európy, v záujmovej sfére západu, deje sa skutočne v zmysle takéhoto zužovania demokracie. Preniká tu očividná snaha zachrániť až úzkostlivo podobu a tvár starého sveta, sveta kapitalisticko-buržoázneho, konzervatívneho, „demokratického“, v ktorom sa meštiakovi jedine voľne dýcha a v ktorom krikľavým rozporom s praxou — môže si zachovať neporušený ideál — ako konvenčnú formu vlastnej existencie. V tomto samoklame žije a žiť chce západný človek napriek mnohým znepokojujúcim javom, napriek i tomu, že vývoj vo svete neprebíha tak jednosmerne a jednoznačne, že okrem demokracie západnej šíri sa na východe a juhovýchode Európy aj iná forma demokracie, demokracie, ktorá znamená rozširovanie jej bázy v zmysle ľudovosti a masovosti.

Nastáva nutný konflikt medzi starým a novým demokratickým ideálom: politika a celkové reformy, ktoré sa uskutočňujú na západe, *v čase, ktorý sa dá predvídať*, prinesú oživenie a zosilnenie reakcionárskych a fašistických síl so všetkými nedostatkami a chybami kapitalizmu, šovinizmu a imperializmu. Útoky proti ľudovej demokracii, proti pokrokovým snaženiam, proti predsunutým baštám socializmu budú sa stupňovať a nie je vylúčené, ba pravdepodobné je, že v nejakej forme v dohľadnej dobe vyskytnú sa noví „mníchovci.“ Demokracia bude na ústupe, lebo kapitalizmus a imperializmus pokúsi sa v nejakej inej podobe o záchranu, fašizmus — alebo ďalší jeho výhonok — bude práve preto tolerovaný a v dôsledku toho všetkého nastanú ťažké konflikty hospodárske, sociálne a politické s hrozbou novej svetovej vojny. Na šťastie, vývoj *nebude* takto jednosmerne určený: oporou mierových, konsolidačných úsilí a snažení — aspoň do určitého času — bude Organizácia spojených národov, nie menšou mierou do budúcich osudov sveta zasiahne aj Sovietsky zväz a tiež aj demokratické, pokrokové a socialistické sily sveta.

Tá bieda, hmota, nízkosť, ktorá sa dostáva do tajomnej sféry umenia a tvorby, musí byť „odťažitá“, „odhmotnená“, abstraktná a „odnaturalizovaná.“ V umeleckých dielach — v tomto idealistickom svete môže sa zjaviť takto preformovaná a rozformovaná hmota: ale načo v zázračnom svete umenia odhaľovať skutočnosť, a k tomu ešte skutočnosť prifarbenú *politicky, sociálne*

a ekonomicky? Načo vnášať znepokojujúci moment politického a ideového zápasu do niečoho tak vznešeného, ako je umenie? — opytuje sa skromne meštiak. Po ťažkom životnom boji, po lopotení, po zaistení si „kúska“ chleba, po nepríjemnostiach a zlostiach, ktoré prináša konkurencia, kalkulácia, ziskuchtivosť, špekulácia, stávky a manifestácie — chce si človek západu aspoň večer zasadiť do sveta, kde nebude tých hnusných „realít“. Načo človeku v chvíli odpočinku pripomenúť, že v spoločnosti vedie sa boj medzi vykorisťujúcimi a vykorisťovanými, načo stále opakovať aj v umeleckej forme „frázu“, že príčinou biedy je zlé sociálno-ekonomické zriadenie? To je predsa „politika“ a politika nepatrí do umenia. Umenie je tiež skutočnosť, ale realita — patriaca na ten „druhý breh.“ Má byť čisté, sväté, nepoškvrnené. Odhmotnené až po mysticismu. A v jeho ríši, v tomto suverénnom kráľovstve ducha majú panovať vznešené idey: Pravda, Dobro, Krása. Umenie má okrášľovať život, a nie noriť sa v bahne života, vynášať hory spoločenskej biedy, a načriť priehrštím zo zúfalstva ponížených a urazených... Tak si myslí meštiak a odmieta tendenciu v umení: načo stále hovoriť o boji, o zločinoch fašistov, o krvi, načo stále tie „zunované“ refrény: pomsta, súd, a zase bieda, a revolta, a pot, a plač, a krv, a hroby, a šibenice, a vzbury, a konferencie — načo to všetko? Ach, ako to bolo pekné a povznášajúce, v časoch ešte pred prvou svetovou vojnou, žiť takým pokojným, tichým, idylickým životom, keď si mohol človek po práci tak posedieť v kaviarni pri poháriku piva, alebo si doma zasadiť do rodinnom kruhu a obzeral staré obrázkové časopisy?! A ešte, i dnes by sa to dalo zniesť, keby sa v knihách vyprávalo o starých romantických buríchoch a revolucionároch a la Monte Christo alebo o zbojníkoch a la Rinaldo Rinaldini!... Ale komunistické vzbury!...

Takto sa teda srovnáva u meštiaka „ideál“ ako konvencia so skutočnosťou: na tento spôsob prechádza cez úskalia dneška, cez krízy a vojny a koná to bez toho, že by ho svedomie znepokojovalo, bez toho, že by mal bezsenné noci a konečne i bez toho, že by si uvedomil, že patrí on, meštiak, exemplárne, typicky a spoločensky do jednej epochy, ktorá nenávratne zaniká spolu i s prekonaným ideálom umierajúcej civilizácie.

...vo vnútornej politike, po mnohých krízach vyvinie sa dočasná stabilita ako dôsledok — viac menej — vzrastu konzervatívnych, protirevolučných síl: buržoázia upevní svoje otrásené pozície, vráti sa k starému spôsobu života, k životu plnému pretvárk, lží, konvencií a „ideálov“ bez ideálov. „Demokratizácia“ spoločnosti bude sa diať parlamentárnym, politicko-právnym a ekonomickým vyraďovaním ľavých zložiek. V mnohých štátoch to povedie k vzrastu šovinizmu, izolacionizmu, k ambíciám imperialistickým a fašistickým.

Politický moment vnútornej konsolidácie v intenciách status quo vynúti si navonok pokračovanie v šovinistickej a imperialistickej politike v rámci „dovolených“ akcií organizácie svetovej bezpečnosti. Kapitalistické štáty budú sa držať formálne a parlamentárne všetkých rozhodnutí Organizácie spojených národov, ale v praxi, v sektoroch menej kontrolovaných bude sa uplatňovať úsilie o zachovanie ustálených foriem politických, o zaistenie ekonomických a finančných interesov v „záujmových sférach“ a v kolóniách metódami imperialistickými a menej „imperialistickými.“ V medzinárodnej politike nepresta-

ne zápas medzi snaženiami progresívno-socialistickými a kapitalisticko-imperialistickými. Vnútro-no-politický, a tiež i medzinárodný boj medzi silami pokrokovými a regresívnymi je výrazom celkovej krízy spoločenského a štátneho života. Hra týchto síl je dlho skrytá, maskovaná, viac menej otvorená, ale v rozhodujúcich momentoch politického zápolenia sa situácia vyjasňuje: komunisti a vôbec pokrokové elementy ostávajú osamelí a „demokrati“, „pokrokové“ živly, prívrženci revolúcie dajú sa strhnúť prúdom reakcie, násilia a fašizmu. Najlabilnejšou a pre kompromis — v smysle zachovania starých privilégií — vždy náchylnou je tzv. „medzitrieda“, spoločenská skupina tvoriaca stred medzi robotníctvom, chudobným a stredným roľníctvom a povedomou inteligenciou na jednej, a medzi aristokraciou, veľkostatkármi, finančníkmi a bohatými sedliakmi na strane druhej. Vrstva táto vo svojich sympatiách sa stále kolíše, osvojila si buržoázne spôsoby a zvyklosti, teoreticky a „zďaleka“ je za pokrok, demokraciu, dokonca aj za revolúciu, ale iba zatiaľ, kým jej je nie jasná ekonomická podloha spoločenskej prestavby. Ale keď cíti, že sú jej staré privilégiá, spôsoby a pozície ohrozené a keď začína chápať, že volanie po rovnosti ekonomickej, sociálnej a politickej nie je len prázdnu frázou — táto „demokratická“ a „pokroková“ trieda prechádza otvorene do druhého tábora, hľadajúc oporu u síl reakčných a konzervatívnych.

*

V tomto postojí značnej časti duchovnej „elity“ západnej Európy k masovým vraždám nacistickým vidieť ozaj súmrak svedomia jednej zhasínajúcej epochy. Najpríšernejšie zločiny dejín nevyvolali pobúrenie a protest mravných a duchovných síl, svedomia západného sveta. Z akých dôvodov a príčin bolo možné to *tiché* tolerovanie nekresťanského vraždenia po celej Európe? — Zabíjaní boli nielen Židia, komunisti, ateisti, pokrokoví ľudia, nepriatelia fašizmu, ale i nevinné obyvateľstvo, nábožní kresťania, politicky nevyhranené alebo indiferentné masy. Fašistická ideológia nikdy sa ostro a najmä vo svojej taktike nezriekala kresťanstva a náboženstva: tí, ktorí zabíjali, hlásali „absolutistické“ zákony, tvrdili o sebe, že sú idealisti, verili v boha alebo v prozreteľnosť, a vydávali sa za apoštolov a rytierov duchovných hodnôt, kultúry, ctnosti. Preto nebolo hádam dosť odvahy zrieknuť sa tejto ideovej príbuznosti zo strany tých, ktorí tiež verili v absolútne hodnoty, hlásali všeobecnú lásku, milosť a dobrotu! — Pravda, zabíjalo sa aj na protívnej strane. Ale tu sa nezneužíval ani boh ani absolútne, nebola potrebná nijaká kresťanská alebo duchovná maska, ale sa veci, materialisticky a dialekticky, postavili na svoje pravé miesto: hlásal a viedol sa boj proti zlu a násiliu, na boj sa odpovedalo bojom, na masové vraždy usmrtením samých páchatelov. Je tu však podstatný rozdiel: šlo sa do boja, aby viac nebolo boja, zabíjali sa tí, ktorí vraždu povýšili na zákon a na hrdinstvo, uplatňovalo sa násilie, aby sa násilníkom raz navždy vyrazil meč z rúk: *zabíjalo sa, aby viac nezabíjal človek človeka*. A rozdiel je i v tom, že sa tu nielen deklarovalo o rovnosti a spravodlivosti, nevydávali sa len neúčinné apely na mravné cítenie a svedomie, ale sa šlo na koreň zla: cieľom boja bolo odstránenie príčin vykorisťovania, znemožnenie konfliktov v spoločnosti a v medzinárodnom živote a vytvorenie takých objektívnych podmienok, ktoré v budúcnosti zamedzia zločiny, násilie a vojny. V tom je ten podstatný rozdiel medzi násilím jedným a násilím druhým. O oprávne-

nosti dialektického hľadiska svedčia doterajšie dejiny. Svedčí cesta, ktorú prešiel človek od svojho zrodenia: zmenou ekonomických a sociálnych pomerov menili sa aj ostatné formy životné, kultúrne a duchovné. Ekonomická a politická prestavba spoločnosti nutne prináša i likvidáciu kultúrnych i myšlienkových pozostatkov.

*

Po uplynulej vojne stretneme sa bezpochyby na viacerých miestach s viac menej otvorenými pokusmi obnoviť v nejakej forme fašistický ekonomicko-politický systém. Dôvod pre takúto „reformu“ bude zvlášte ten, že panujúca trieda je tu pozbavená ťažkostí, ktoré sú časté a kritické v demokracii a parlamentarizme. V totalitárnych režimoch sú zdanlivo zahladené sociálne protivy („sociálna nivelizácia“). Filozofi a apoštolovia fašizmu povedia: nivelizácia ide smerom do hora, to znamená i robotník môže sa stať členom buržoáznej spoločnosti, môže si osvojiť jej ideály, jej spôsob životný, jej blahobyť. „Vyrovnanie“ medzi meštiakom a robotníkom (a tiež aj sedliakom) nastáva na úrovni, na ktorej je meštiak. Inak rečeno: do služieb kapitalizmu a imperializmu, okrem veľkopriemyselníka, junkera, generála, dôstojníka, úradníka a meštiaka, má sa zapojiť aj — proletár, robotník i sedliak. Imperializmus dostáva takto širokú masovú bázu, aby bol intenzívnejším, krutejším, výbojnejším, brutálnejším — aby sa stal vecou *celého národa*. A skutočne, z hnutia s cieľami protimasovými a prot ľudovými sa šikovnou propagandou a zámenou sociálnych ideálov stal pohyb masový, kolektívny. V tom bola veľká tragédia nielen nemeckého imperializmu, ale i nemeckého národa. — Opakom kapitalistickej nivelizácie je vyrovnávanie smerom nadol: meštiak má sa prispôbiť ekonomicko-sociálnej a politickej forme, ktorú prináša proletariát, má si osvojiť novú základňu života, na ktorej jedine možný je ešte pokrok, i kultúrny rozmach, i nová morálka, i živé umenie. Proti tejto nivelizácii nadol sú fašisti, profašisti, „demokrati,“ ale i mnohí demokrati, lebo pre nich ona znamená zánik sveta, života, spoločnosti, kultúry, kresťanstva a všetkého pekného v živote. Preto vo fašistických a im podobných systémoch sa kruto potláča opravdová demokracia, o Francúzskej revolúcii sa uvádza, že bola najväčším omylom(!) v dejinách (ruská Októbrová revolúcia sa nesmela ani spomínať!), preto sa z verejného života vylučujú pokrokové hnutia, preto sa potláčajú robotnícke organizácie atď. Aj tí, ktorí v duši nie sú fašisti, no ktorí milujú staré poriadky, pohodlie, pokoj, zátišie a prírodu, o stávkach a revolúciách chcú sa dočítať najviac ak v románoch — keď majú v praxi rozhodovať o starom alebo o novom, o demokracii parlamentárnej alebo o ľudovej, tak dávajú prednosť hre parlamentárnych a liberalistických síl, z ktorých, ako vieme, rodia sa aj protidemokratické a fašistické ideológie. Nemožno o nich tvrdiť, že zbožňujú fašizmus a násilie. Teoreticky sú proti nemu, ale keď ide o ich pohodlie, výsady, zvyklosti, záujmy, tak v kritической situácii sa nad každú pochybnosť postaví po bok síl protirevolučných, protipokrokových, reakčných. Tu potom bez ohľadu na teóriu, náboženstvo, mravnosť a ideál spájajú sa s najnásilnejším politickým systémom, s ideológiou patologických typov politických. Robia to preto, aby zachránili ekonomický poriadok, ktorý spočíva na vykorisťovaní, ktorý je prekážkou obecného blahobytu a ktorý nesie v sebe zárodky prudkých sociálnych výbuchov, vojen a katastrof.

V jednotnom fronte kapitalistickom združujú sa sily a ideológie fašistické, profašistické, reformistické a v určitej miere aj demokratické, u ktorých vidíme spoločnú nenávisť k nositeľom novej spoločnosti. Cítia, že je to *dejinný nástup* síl, ktoré odplavia všetok nános zaostalosti. Zánik kapitalizmu pre mnohých je koncom sveta. Nevedia si predstaviť život bez foriem, na ktoré si zvykli ako deti na hračky. Preto nástup nových síl, kolektívnej spoločnosti, socializmu je, ako píše ženevský profesor W. Röpke („Spoločenská kríza súčasnosti,“ 1942) — veľkou tragédiou a masovou tyraniou pre človečenstvo: v kolektíve sa ničí i sedliak i robotník, i „elita,“ rozkladá sa tu tradícia, najvyššie hodnoty, mravy, kultúra; v takomto štáte, kde bude odstránený kapitalizmus, nebude ani svetla, ani farieb a „olovená atmosféra šedivého proletára zaľahne na celý štát.“ — Strach pred „socializáciou“ u aristokracie, u meštianstva a u učených profesorov národného hospodárstva je veľmi veľký, a preto neoliberalizmus a reformovaný kapitalizmus záchranu kultúry hľadá v obnovení starých hospodárskych foriem: v „odmechanizácii“ života, v návratke k ručnej (!) výrobe, v obmedzovaní strojovej výroby, v tvorení drobných sedliactiev, v napomáhaní malého obchodníka, remeselníka... Iba obnovením týchto ekonomických a sociálnych foriem možné je podľa „reformátorov“ kapitalizmu zachrániť i staré obyčaje, hodnoty, i tradície, i „nedotknuteľnosť majetku a osoby,“ i kultúru, umenie, mravnosť.

Je jasné, že kapitalizmus v poslednej fáze zachraňuje sa politicky hlásaním a podporou formálnej, parlamentárnej demokracie, viediac, že konzervatívne a meštianske vrstvy z obavy pred komunizmom stanú sa oporou starých poriadkov a tým aj kapitalizmu. Skúsenosť dokazuje, že v parlamentárnej demokracii postupne sa k slovu dostanú aj fašistické elementy, na ktoré môže kapitalizmus počítať v prípade konfliktu. V záujme kapitalizmu a reakcie je, aby sa šovinizmus, iredentizmus, revizionizmus a vôbec nacionálne vášne nezoslabovali; napomáhané je tvorenie politických strán, lebo množstvo strán a ideológií je najväčšou prekážkou jasnej orientácie nás v politickom labyrinte. Rozšírenie rámca „demokracie“ znamená, že prívrženci starých poriadkov: aristokracia a cirkevná hierarchia, majetní sedliaci i priemyselníci, obchodníci i meštiani v rozhodujúcich chvíľach sa vyslovia proti socializmu a za kapitalizmus!

Nakoľko sa dajú udalosti predvídať, môžeme predpokladať, že v dôsledku vojnového pustošenia, v dobe absolútneho nedostatku potrebných vecí pre život táto *dočasná* záchrana („aklimatizácia“) kapitalizmu sa podarí. Nezamestnanosť — aspoň do určitej miery — absorbovaná bude potrebami zvyšujúcej sa produkcie, hotové výrobky, predmety všeobecnej potreby výhodne sa speňažia v oblastiach vojnou spustošených, v štátoch bez vlastného priemyslu, bez možností investičných, bez kapitálu. Nie je vylúčená niekoľko rokov trvajúca hospodárska stabilizácia a konjunktúra i v kapitalistickom svete. Za určitú dobu, kým sa vnútorné rozpory v kapitalistickom systéme neprehĺbia a nerozšíria, politickou oporou konsolidácie svetových pomerov bude Organizá-

cia spojených národov. Ale nerovnomernosť vývoja svetového kapitalizmu nevedie k hospodársko-politickej rovnováhe a konsolidácii; nezamestnanosť, stávky, krízy, katastrofy a vojny sú jeho sprievodnými zjavmi.

*

„Aklimatizácia“ kapitalizmu prejaví sa nielen v oblasti ekonomicko-sociálno-politickej, ale i v ideovej a kultúrnej. So zosilňujúcim sa kapitalizmom po stránke politickej (v ekonomickom a sociálnom sektore vzápätí prídu krízy) porastie aj ideové upevňovanie starých, reštaurovaných, zreformovaných poriadkov v kapitalistických štátoch. Obnovia sa pokusy zásahov do politických výdobytkov robotníctva, obmedzovať sa budú odborové organizácie, útočiť sa bude na komunistické strany a myšlienky, v mene ochrany kultúry, demokracie a kresťanstva bude sa vyvolávať „strašiak“ boľševizmu atď. Politická (zdanlivá) konsolidácia ruka v ruke pôjde s kultúrnou a „duchovnou“ reakciou. Ekonomické krízy, politické a sociálne napätie, obavy existencie, strach „zo života“ — v umení, v literatúre a vôbec v kultúre nájdú si svoj primeraný výraz a formu: nová vlna citovej a vášnivej „nálady“, idealizmu a romantiky preleje sa po svete, útek od života, od skutočnosti, od rozumu, vzrast okultizmu, mysticismu, povier a náboženstva, šovinizmu a klerikalizmu, antisemitizmus a „nekultúrnosť“ Slovanov — to budú zložky ideovej „aklimatizácie“ kapitalizmu. Zásluhou tlače, propagandy, škôl, cirkví, kultúry, vedy, umenia atď. prispôsobí sa monopolistický kapitalizmus novým pomerom aj ideove, duchovne. V ďalšom vývoji obnovené budú fašistické „tradície“, kupovať sa budú „duše“ pre politické ciele, progresívne snahy potlačené budú pod heslom boja proti rozvratu a chaosu, konzervatívne sklony ľudí zachytí plne reakcia a toto ideové a „idealistické“ formovanie masovej duše bude slúžiť konkrétnym kapitalisticko-politickým akciám. Kresťanstvo nadobudne formu „kresťanského socializmu“, demokracia sa stane útlakom pre vlastných nepriateľov, pre fašizmus, z dôvodov humánnych a štabilizačných bude sa hlásať na jednej strane potreba kompromisu s reakciou a fašizmom, na druhej nesmieriteľný boj s ľavicovými prúdmi. Proti kolektivismu, proti ubíjaniu iniciatívy, proti masovosti, mechanizmu a hmotárstvu hlásať sa bude individualizmus, idealizmus, dynamika, duchovnosť, etika... Bude to však na oko, povrch, forma a teória; v praxi bude sa pokračovať v kapitalistickom vykorisťovaní a svet bude tóniť v biede, v nedostatku, v hriechu. To budú následky „aklimatizácie.“ Bude sa útočiť na „dogma“ marxistické, aby sa zachovalo dogma niekoľko tisíc rokov staré. V kultúre, v umení, v spisbe, ako sme už naznačili, prevládať bude dekadencia, chaos, bezzásadovosť: v obnovení starých foriem, starých ideálov a starých myšlienok odzrkadľovať sa bude labilita ekonomicko-spoločenská. Umelecké diela, možno v bezvadnej forme, budú obrazom týchto rozporov, tejto únavy zo života, tejto myšlienkového chudoby, týchto protikladov medzi teóriou a praxou; zaostalosť výrobných pomerov, sociálne konflikty z toho vzniklé, nové vzťahy medzi ľuďmi, na základe falošnej morálky, konvenčnosti ideálu, sociálna neistota, smútok zo života, bolesť a utrpenie, blúznenia a utópie — to budú večné variácie v témach umelcov a spisovateľov. Ako symbolizmus, dadaizmus, dekadencia, futurizmus, kubizmus a iné smery boli odrazom kultúrneho a spoločenského prostredia, reflexom prvých revolučných otrasov, konfliktov a kríz kapitalizmu — práve tak i táto umierajúca epocha priniesie svoje čierne,

bezútešné, nekonštruktívne, neživotné a neradosné umenie... Aklimatizácia všetkých foriem, i hmotných i duchovných, bude iba povrchná a slabá a kvet tejto chránenej kapitalistickej rastliny neudrží sa v mraze.

*

Teraz však, v období, keď na značnej časti našej Zeme prechádza politická moc z rúk triedy kapitalisticko-buržoáznej do rúk ľudu — *kontinuita ideovej postupnosti v smysle idealisticko-mystickom* nemôže sa udržať, proste z toho dôvodu, že v ekonomicko-sociálnych vzťahoch vzniká celkom nová situácia: spoločnosť, ktorá sa stavia na reálnom fundamente a v širokých rozmeroch, nepotrebuje žiadnu oporu tajomných síl. Zakladá sa na správnom a vecnom vystihnutí a poznaní zákonov objektívneho sveta: vyrastá z ekonomickej nezbytnosti, z nových foriem výroby a zo vzťahov ľudských, z nutnosti pokroku, z vedeckého poznania a z potrieb širokých vrstiev ľudu. Ideológia, o ktorú sa spoločnosť socialistická opiera, je materializmus. *A nesmierna sila tejto náuky je v tom, že tu nieto rozporu medzi teóriou a praxou:* v materialistickom nazeraní odzrkadľuje sa verne dianie objektívneho sveta, spojitosť medzi subjektívnym poznaním a objektívnou skutočnosťou je prirodzená a nie je potrebné preto — ako robia ideológovia buržoázie — zachraňovať „podstatnú rozdielnosť“ dvoch od seba nezávislých svetov (hmotného a duchovného) uznávaním existencie nejakej tajomnej moci. V doterajších triednych spoločnostiach, v antickej, feudalistickej a kapitalistickej, existovali hlboké, neprekonateľné rozpory medzi vrstvou panskou a medzi triedami utláčanými. Skutočnosť (to znamená hlavne pomery ekonomicko-sociálne) bola pre veľkú väčšinu ľudí zrovna neznesiteľná, plná biedy a utrpenia, a preto vládnuce triedy snažili sa utlačované masy uspať bájkami (v ktoré verili aj niektorí naivní ideológovia vykorisťujúcich tried) o jestvovaní sveta „vyššieho,“ v ktorom panuje večná radosť a dobro. Myseľ ľudí bola od vykorisťovania, od biedy, od zla a od utrpenia odvracaná na iný svet, do ríše večnej blaženosti, do sfér nadszemských, tajomných. A toto presvedčenie, túto vieru bolo potrebné udržať i neskoršie, v dobe kapitalizmu, keď v dôsledku pokroku vedy bolo zrejmé aj širším vrstvám ľudovým, že rozdelenie sveta na hmotný a duševný, na ríšu zemskú a nebeskú je iba mytos, osožný pre panskú triedu. Táto hranica medzi svetom hmotným a duchovným kládla sa preto tak ostre, aby sa *skutočné* rozpory v oblasti ekonomickej a sociálnej nevideli. Porobeným vrstvám sa hovorilo: je pravda, že na tomto svete je plno plaču, sĺz, útlaku a biedy, hriechu a zla, ale existuje predsa jeden *iný svet*, kde vládne len dobro, spravodlivosť, pravda, radosť a úsmev. Dvojitosť sveta, dualizmus tela a duše, pekla a raja, neba a zeme konal svoju historickú misiu v doterajších spoločnostiach a koná ju aj v spoločnosti buržoáznej. Kontrasty boli príliš veľké a potrebné bolo učenie, ktoré by ich odstránilo, prípadne zmiernilo. Vykorisťujúcim triedam zodpovedala ideológia, kde sa sľubovala iba abstraktná spravodlivosť — na druhom svete. Takto sa vlastne ekonomicko-sociálna problematika kanalizovala „na nebo.“

To sú symptomy, ktoré jasne ukazujú na nevyhnutný koniec buržoázie ako triedy.

Po období slávy a triumfov nutne — železnou logikou spoločensko-historického vývoja — prichádza pád buržoázie.

Buržoázia, ktorej pozície boli neobyčajne silne otrasené už v prvej sve-

tovej vojne, mala smutnú príležitosť, aby sa v krátkom čase po druhýkrát presvedčila o katastrofálnych následkoch svojej expanzívnej politiky: druhá svetová vojna so, všetkou hrôzou, ktorú priniesla svetu, mohla otvoriť oči zaslepeným predstaviteľom buržoázie, že svoju pozitívnu úlohu v dejinách už odohrala, že kapitalizmus už neprináša blahobyť a pokoj, že buržoázia už nemôže viesť svet, ani spoločnosť bez kríz, bez katastrof, bez vojen, bez chudoby a bez zločinov a že nutne musí ustúpiť svoje pozície novej, socialistickej spoločnosti. Uplynulá vojna jasne ukázala, že iba kolektív, socialistická spoločnosť môže úspešne zdolať všetky ťažkosti, ktoré prináša moderná vojna. Keď bolo zle, v núdzi (vo vojne) i buržoázia prevzala socialistické metódy v organizácii, vo výrobe a v distribúcii, ale po vojne zase sa vracia k starému poriadku. Jej veľkou tragédiou je, že ani v tejto druhej svetovej vojne sa ničomu nenaučila. Nevidí a či nechce vidieť, že jej panstvo prináša svetu iba katastrofy, vojny, násilie a nepokoje, otrasy ekonomicko-sociálne a kultúrne, a nepozoruje ani to, že sa dostáva do neprekonateľných rozporov so sebou, so svetom, i s proletariátom, ktorý prichádza na jej miesto. Nezbyva jej iba jediné: odísť a zachrániť tak svet pred novou pohromou. To však, ako nám ukazujú dejiny, sa dobrovoľne nikdy nestáva, a neučiní tak ani buržoázia. Tým menej to urobí, keď má k dispozícii obrovské prostriedky (napr. atomovú energiu), ktorými môže svoje umieranie na dlhšiu dobu predĺžiť. Jej pád je neodvratný, ale spojený bude ešte s veľkým utrpením jednotlivcov i národov.

*

Ďalšia vec, ktorá znepokojuje mysliteľov západnej orientácie, je prílišné *zmechanizovanie* života. Vláda nad prírodou, strojová technika a racionalizácia vedie vraj nielen k „viazanej spoločnosti,“ ale i k „viazanej myšlienke.“ Technikou, vedou a strojmi človek si síce podmaní prírodu, ale zaplatí za to vysokú cenu: stratí svoju osobnú slobodu, individualitu. Stroje stanú sa kľiatbou človeka. Túto spenglerovskú myšlienku musíme čo najrozhodnejšie odmietaf: pokrok vedecký prináša človeku nielen blahobyť, ale i slobodu v miere stupňovanej a v rozsahu rozšírenom, a vytvára trvalé predpoklady pre zharmónizovanie a poviazanosť záujmov a citov jednotlivých členov spoločnosti a medzi národami. Preto práve opak je pravdou: stroje a technika vyvádzať človeka z „viazanej (uzavretej) spoločnosti,“ z úzkych horizontov, a ak chcete, aj z „uzavretých myšlienok,“ v ktorých bol duch ľudský väznený doterajšími triednymi spoločnosťami.

Široké horizonty a hlboké perspektívy otvárajú sa pred človekom. Jeho oslobodený duch prerazí cez spoločenské okovy a cez ideové predsudky do ríše skutočnej slobody.

*

Prerazené budú hranice Zeme a duch ľudský bude dobývať nové sféry, v ktorých dosiaľ lietala iba špekulatívna fantázia, nemajúca skutočnej, vedeckej opory. Výboje vesmírové nebudú viac nesené na krídlach blúznivej a mysticky zahlbenej duše, ale uskutočňované budú záračnými silami vedy a techniky. To bude skutočnosť tvorivá, rozrastajúca sa v rozmery kozmické. Tieto méty sú ďaleké, no dosažiteľné človečenstvu: od sily progresívnych ideí a snažení vo svete závisí, za akých a koľkých obetí prejdená bude cesta, vedúca k cieľu.“